

Kocsis Francisko

Hangyasav

Versek prózában / Lírai napló

Tartalom

Hangyasav (Versek prózában)

Kedvesem

Kedves haza

A tisztás

A marosvásárhelyi várfalak közt

Hangyasav

Tudtam, hogy egy napon átmegyek a túlon

Régóta, nagyon rég óta

A Szent Anna-tó

Elmenni...

A sóhaj

Miként egy pengeél

Menetelők a homokon

A világ

Világunk

A költő mestersége

Nincsenek illúzióim

Előjog

Kedvemre való állapot

Fordított Spárta

Esélypótlék

Legyőzötteknek mondom

Úgy tűnik:

Az igazság

Öreg vagyok

Költői levél Kányádi Sándorhoz

Találkozások Zeno Ghițulescuval

Költői levél Cseke Gáborhoz

Késfenés

A baglyok

A bajkerülés művészete (Lírai napló)

[A korgó bendő hagyománya]
[Csak a szenvedés képtelen hallgatni]
[Sors-vágóhíd]
[Életfogytiglani kamat]
[Hang egy dallamsorból]
[Linda születésének éjjelén]
[Szélírta mesék]
[Ugatás]
[Iszonyú hallgatás]
[Egyenes]
[Kellemetlen]
[Költők magánya]
[Faragott arc]
[Mínusz 15]
[Gyöngy]
[Hárfa a szélben]
[Kéményseprő]
[Rossz vicc]
[Tömeg]
[Vándorlás]
[A felejtés ellen]
[Amikor túl sok a fény]
[Makrancos szavak]
[Gyertyafénynél]
[Olvass valamit]
[Boldogság-görcs]
[Közel a vég]
[Fűtetlenül]
[Sötétben]
[Gondolkodó Isten]
[Viccelődők]
[Hasonlatosság]
[Egyszer mindannyian...]
[Törvények]
[Közelség]
[Civilizáció]
[Sorunkra várni]
[Boldog sirály?]

[Vakság]
[Elnapolt lázadás]
[Ésszerűség]
[Lélek, mágia, ethosz]
[Jóvátétel]
[Próféta]
[Csodálkozással kezdődik]
[Csoda]
[Átfecsegett élet]
[A bika szarva]
[Farkas vagy ember?]
[Királyi igazság]
[A nép hasa és lélegzetvétele]
[Belső fegyelem]
[Megismerés]
[Hőszabályozott eszterga]
[Nagyító]
[Bölcsök és bolondok]
[Legjobb ha olvasol valamit]
[Agresszió]
[Bolond bölcsesség]
[Kutyaszorító]
[Szegény Nép Bácsi...]
[Te és a világ]
[Ön-bizonyosságok]
[Aszkézis]
[Emberségről]
[Ami tart és ami nem]
[Utak]
[Homokóra]
[A kiáltás börtönőre]
[Drog]
[Gyógyítás]
[Saját ritmus]
[Készülődés]
[Egyen-sírás]
[Nagy lélek]
[Minden lehet]

[Részvét]
[Könyveimmel lakom]
[Hollók és gombák]
[Békadal]

Cseke Gábor: Barátom, Kocsis Francisko

Két kultúra kapujában
Románul tolmácsolt magyar szerzők Kocsis-féle lajstroma
Az antológiák
József Attila a láthatáron
Kocsis – a költő

Válogatta és fordította: Cseke Gábor
A címlapon Szabó József fotója

Hangyasav (Versek prózában)

Kedvesem

értsük meg egymást: nagyon szép vagy, isteni szépség, de ne kelledd magadat, ne kényszeríts arra, hogy elhagyjalak, kedvesem, velem szemben nem engedhetsz meg semmiféle szabadosságot, énhozzám hűségesnek, szeretetteljesnek, tisztességesnek, őszintének, védelmezőnek kell lenned, meg se forduljon a fejedben, hogy talán másként is lehetne, hogy létezik ez alól bármiféle feloldozás, velem szemben igazából nincs helye semmilyen fajta szabadságnak, velem szemben csupán kötelezettségeid vannak, ne adj alkalmat rá, hogy megfeddjelek, hogy szidalmazalak, hogy megbüntesselek, ne kényszeríts rá, hogy aljas legyek hozzád, ne adj okot rá, hogy durván bánjak veled, kedvesem, kedves országom, te kedves...

Kedves haza,

kedves haza, írásban tudatom veled, hogy rosszul megy a sorom, s ne halljam később, hogy nem volt róla tudomásod (nem is kellene erről szólnom, neked kellene efelől érdeklődni), elmondom neked, mekkora igazságtalanság ért jogszolgáltatod egyik palotájában, de rám szóltak, hogy lassabban a testtel, mert halvány gőzöm sincs a bonyolult dolgokról, pökhendien leültettek, mintha rászolgáltam volna, hogy szembe köpjenek, amiért csak a költészethez konyítok, ez úgy hangzik, mintha azt olvasnák a fejemre, ki tudja, milyen gaztett tapadna a kezemhez; amiért istenes verést érdemelnél, hogy legalább egy ideig örök tanulság legyen a számodra; ámde nincs más szándékom, minthogy megtudd és vedd tudomásul, hogy rosszul megy a sorom, hogy szomorúan érzem, miként fogy ki belőlem az irántad érzett szeretet;

kedves haza, egész életemben hő vágyam volt, hogy ne érezzem, mit jelent túrni, ne legyek kénytelen megtudni, hol és milyen gondolatok közepette fogy el a türelmem, s ne legyen annyira rossz a sorsom, hogy megérezzem a bosszúállás viszketegségét, hogy valakiket epével öntsek nyakon, nem

tudni, miként jutottam erre a küszöbre, veszélyes vagyok, akár egy földrengés, mint egy nukleáris robbantás;
azt mondják, kedves haza, hogy minden igazságtalanság elévül egyszer, s a vétkes megfizet érte, de ez engem hidegen hagy, egy életem van, itt és most (ismerem a mondás latin megfelelőjét is!), és semmi kedvem ahhoz, hogy szenvedéssé változtassam, nincs az az érv, ami kellően megalapozott lenne ahhoz, hogy elfogadjam a pokol előlegét, ezért is beszélek veled ilyen szépen, hogy tudd meg: dühbe gurultam, és bármelyik pillanatban elszabadulhatok, az az igazság, azt sem tudom, milyen szerencsétlenségek elindítására volnék képes, s jó lenne, ha együttesen elállnánk ennek a megismerésétől, s higgyél nekem, mindaz, amit elmondtam, csak kérdés, nem fenyegetés

A tisztás

Gyakorta kelek át a korondi és farkaslaki erdők közötti roppant tisztáson; odafent a gerincen a megritkított fák mintha meglepődve futkosnának egyik helyről a másikra, mint férfiak egyik menyecskétől a másikig, töröljétek ki a fejemből ezt a látomást és szegényebb leszek egy élettől, vagy gazdagabb egy ürességgel, amit képtelen megtölteni egy másfajta történet, arról a tisztásról van szó, amit egy májusi napon behavazva pillantottam meg, olyan volt, mint egy menyasszony, akire erőszakkal aggatták rá a fátylat és az uszályt, arcbőre a puha kristályoktól csupa borzongás, annyi dacos erővel próbálta azt sugallni, hogy a tél hagyján, de a tatárok se merésznének visszajönni, még a legdrágább zsákmány dacára sem, egy ilyen menyasszonyért a fák is szíves-örömet férfiakká változnának, előbújva a föld alól, győzedelmesen, viszont mihelyt a hajnal fénye meglepi őket, vagy az Isten rosszállását fejezi ki, gyökeret eresztenek és levélsípon muzsikálnak

A marosvásárhelyi várfalak közt

a vár falai közt, egy nyárias szeptember végén, a vér szerelmes locsogását hallgatom, akkor is, ha morcosan néma maradok, a véremből dallam árad; nem a vár miatt érzem védve magam, inkább azáltal, hogy e földben fogok majd elnyújtózni, úgy tartom majd a kezeim közt, győzedelmesen, az egyetlen módon ahhoz, hogy senki el ne vehesse tőlem, rendületlenül óvni fogom, mint akit besoroztak a földalatti csontbrigádba

Hangyasav

a nagy fiúk avattak be a hangyasav előállításának műveletébe, a legelső leckék egyikeként, amikor velük együtt járni kezdtem az erdőt, mert illedelmes viselkedésem jutalmaként szüleim engedélyezték a halas bugylibicska viselését; lénia hosszúságú élővesszőt nyestem, apránként letisztítottam róla a leveleket, majd ajkaim közé vettem, jól benyálaztam, s korábban egy bottal feltúrt hangyabolyra fektettem (az öncélú gyermeki kegyetlenség néha vandál pusztításig merészkedett, ma már emiatt jóval kegyetlenebbül sújtanék a kezemre, de akkor még se kegyetlenséget, se rosszaságot nem láttam az egészben, játék volt csupán);

ámde nem mindenik hangya termelt hangyasavat; rá kellett találni a megfelelő bolyra, amelyet jókora vörös hangyák laktak, s csípésük oly kegyetlen fájdalmat okozott, ami csakis kétségbeesésükkel magyarázható, védőosztagaik a vesszőre támadtak, mások viszont a levelek alatti ösvények védelméből villámstromokat intéztek lábszáraink ellen, kiváló harcosaik voltak, akik nem tudták, mit jelent a kegyelem;

amikor rájöttek arra, hogy számukra a vessző nem jelent veszélyt, sietősen visszavonultak, hogy mentsék jókora tojásaikat, visszaszállítsák őket a föld alá, csak hogy ami történt, az megtörtént, a hangyasavat sikerült megszerezni, s ha a vesszőt nyelvünkhöz érintettük, érezhettük a nyállal vegyült savanykás ízt;

csípős ecetíz volt, a gyermekkor íze

Tudtam, hogy egy napon átmegyek a túlon

gyerekként gyakran ácsorogtam szülőfalum legmagasabb dombján, ahonnan verőfényes napokon jól elláthattunk a Tordai Hasadéig. Elképzeltem, hogy a mindenség onnan tova terül el, kitöltve a látóhatáron túli, ködös szürkeségbe vesző teret is; akkor még képtelen voltam a mindenséget másként megjeleníteni mint önmaga által, ahogyan jövődöbeli barátom, Baudelaire vélekedett volt, mert úgy hittem, ott is emberek élnek, egyik falu a másikat követi, egy másféle világot egy másik világ, az egyik kozmoszt egy másik világegyetem. Tudtam, hogy egyszer még túljutok a Hasadékon, egy napon pedig átmegyek a túlon

Régóta, nagyon rég óta

nagyszüleimnél az ajtók nem ereszkedtek meg annyira, mint odahaza, a társasházban, becsületes, tartós sarokvasak jutnak eszembe, öntött rézből s mintha az örökkévalóságnak készült, fényes kilincsekre emlékszem (téli éjszakákon, mikor a tűzbe vetett akácfa nyiszorgott a csikókályhában, fénye pedig vöröslőn tündökölve táncolt, úgy bizony, micsoda látványt képzelhettünk magunk elé, miként susogtak egymásnak a házbéli tárgyak, hogy szöszmötölt a képzelet felkavarta légvonat),

porcelánfejű babák százada járta, a filmekben látható elefántcsont fogantyús sétapálcáké, vagy az ezüst- és rézfogantyúsoké, amilyeneket a bolhapiacon láthattunk; fogantyúik ügyesen eldolgozva rózsá- vagy somfával, olvastam róla, hogy némelyeket ha megcsavartak, a fa hasadékából fényes és vékony penge villant elő, kíváncsi voltam, vajon enged-e az illesztés s napvilágra kerül-e egy gyilkos fegyver vagy egy titkos üzenet, de micsoda felszabadult csalódást éltem át, megtudva, hogy egykori régimódi tulajdonosa nem változtatott fegyverré egy ily kecses tárgyat, bár meglehet, hogy elpáholta vele pár szófogadatlan unokát,

továbbá ugyanabban a században, keresztrácsos ablakon át néztük az első emlékezetes havazást, amilyen sose lesz többé, soha nem ismétlődik meg a párás üvegre lapított orrú élmény, s a fehérnek sem lesz olyan makulátlan ragyogása;

s voltak a tükrös hátú, törékeny burájú petróleumlámpás esték, a világon nem volt törékenyebb holmi, amely hirtelen otthoni katasztrófához vezethetett volna, a század hozzájuk kezdett hasonlítani, szétzúzva az értékeket, darabokra törte világainkat;

a gyermekkor lámpája most a konyhában lóg, kanóca nem gyúl meg, üvegét nem lepi korom, ugyanazzal a buzgó körültekintéssel törlöm le róla a port, amivel édesanyám bugyolálta volt puha rongyokba, adja isten, hogy el ne törjön, maradjon csorbítatlan, hogy egy este, egy megjátszott áramszünet alatt lángra lobbanthassam a petróleummal átitatott kanócot, s az unokák lelkét eláraszsa a mesék fényessége

A Szent Anna-tó

sokféle vízben megmártóztam már, de az, amire visszaemlékszem – egy csodálatos nyári napon történt – és aminek érintését a bőrömön érzem, mintha épp akkor merülnék el benne, az a Szent Anna-tó vize. Egészen

különös víz az, „a székeltek tengere”, ahogy egy tusnádi hölgy szájából hallottam, meleg, lágy, bársonyos, majd pár méterrel odébb hirtelen dermedtően éles, fogva tart, akár a tintahal, valamivel arrébb ismét megszelídül, simulékony, játékos, szeszélyes

nem keveredik el, de egyazon mederben található az élet vize és ama másik is, nehogy a nevén nevezzem, még fölismerne s megjegyezne magának, ha hagyom magam újra permetével belepni; vizek, ahonnan bármelyik pillanatban kiemelkedhet egy jelenés, amint két korsót tart, s készen áll a hajdani mesékbe röpíteni; a part mentén fickándozó szélörvény tán éppen táltos paripája; ott csak ilyen képzelgések kerítik hatalmába az embert

Elmenni...

Elmenni. Mindegy, hová. Közönséges utazóként, felszállsz az állomáson veszteglő első vonatszerelvényre, egy percre se tűnjön úgy, hogy pusztulást hagysz magad után, hogy onnan szöksz, ahol fogva tartanak egy fájdalmas múltban, vagy hogy utazásod menekülés;

ne sejtse meg senki, hogy mellkasodban visszafojtott sikolyt rejtegetsz, hogy olyan helyekre igyekszel, ahol senki nem ismer, légy az az idegen, aki mindenkit hidegen hagy, nem tartozik senkire, miféle okok űztek el otthonodból és milyen érzelmek taszítottak a mélabú óceánjának roppant hullámaiba, közönyük szolgáljon javadra, váljék gyógyírré;

távozz a felsebzett vidékről, mintha gyógykúrára készülödnél; gyúrd le a távolságokat; higgyél benne, hogy minden egyes talpfával közelebb jutsz a magzatvíz ringató nyugalomához; távozás ez vezeklés gyanánt; egy sikoly suttogásba fordítása; hangtalan visszahatás; szállj vontra, hidd, hogy azt az utat muszáj megtenni

A sóhaj

bármily rosszul is menjenek a dolgaik, nem számítok rá, hogy valamelyik arkangyal majd könnyedén odaveti alantasainak: – legyetek elnézőbbek Kocsissal, ne erőltessetek rá annyi sztoicista tanulnivalót, hadd menjen

csak a saját feje után, egyedül is tudja, miként ürítik ki a keserű poharat. S ne feledjétek, hogy ráadásul nem is vár el soron kívüli bánásmódot.

Talán meg se lepődnék, ha effajta szavak ütnék meg a fülem, már csak azért sem, mivel szokásommá vált, hogy a leglehetősebb pillanatokban, helyeken és körülmények között képzelt személyekkel diskuráljak, az se lepne meg, ha meghallanám a nevemet, tökéletes kiejtéssel, mintha csak én magam mondanám ki. Ámde az arkangyal mit se szól. Pedig tudja, hogy nem megy túl jól a sorom, s azt is, hogy mi okból.

Nem várom el, hogy mindenféle arkangyalok szelíden csevegjenek el beosztottaikkal. Ha valamely csoda folytán meghallanék egy hangot, az másvalakinek a hangja lenne, talán egy pöttömnyi kibicé, talán az égi sereg egy gyerekkatonája követne, amíg a sorssal cicázom. És látná, hogy nem igazán boldogulok. És kellemetlenül érezné magát, mint egy lélek, akit a hideg ráz. Ő az egyedüli, aki akaratlanul is felsikolt.

Miként egy pengeél

valahányszor gondolkodom, kicsinek és bizonytalannak érzem magam; ha érzelemről van szó, minden kétségem elmúlik; bizony, mennyire furcsa ez a habozás a szív és az elme közt egyensúlyozva, egyik a másikat teszi próbára, ahogyan a régiek fogukkal haraptak rá az aranypénzre, csöppet sem zavartatták magukat, hogy a valóságot leplezzék az életben és a dolgok körül, a bűvészkedést csak az engedte meg magának, aki ezt művészi tökélyre fejlesztette, és azzal, hogy becsapták az embert, maguknak szereztek örömet, egy olyan valóságot teremtve, amelyben a mágia törvénye az úr, s a vágyak mindenképpen beteljesülnek – csak hogy olyannak kell lenni benne, mint a pengeélnek, ám nem vagyok mindig elég erős ahhoz, hogy győzelemre vigyem mindazt, ami velem történik, vannak napok, melyekben tisztességtelenül magasnak tűnik a fizetendő ár, amit az életünkhöz kialakított ráadás egyáltalán megérne;

ami azt illeti, magam is előidézhetném a halálomat, felvághatnám az ereimet olyan tárgyakkal, amiket más célokra találtak ki, de ez a patríciusi gőg idegen tőlem, békében élek önmagammal, s másoktól sem várok el ki tudja, mekkora lelki erőt olyan pillanatokban, melyek ily gondolatokat szülnek;

így jöttem rá, hogy nem jó egyedül lenni olyankor, amikor az ember szavakat, érzelmeket, reménykedést szeretne megosztani; ha nem hallgat meg

senki, az olyan, mintha nem is létezne valóság – és mi lehet borzasztóbb annál, mint gyanakodni arra, hogy minden csak egy álom, hamis látszat? amit érzek, az megtart engem a való, létező világban, amelyben penge-élnék érzem magam anélkül, hogy sebet kívánnék ejteni valakin

Menetelők a homokon

ha nem hajtunk térdet, az fölérhet egy győzelemmel, amennyiben nem a szabadság, nem a lelkiismeretünk, és nem a fejünk az ára; amikor mindenki a földre roskad, nyilván, csak az igen keveseknek van erejük szemernyit se engedni, s talpon maradni, akár a fák; ám tudnod kell, hogy ilyen mindent elsöprő győzelmeket aratni nem valami nagy dicsőség; már-már büntetésszámba megy, ez mindig nagy magányossággal jár és olyan történetet indít be, aminek rendszerint rossz vagy nagyon rossz vége lesz; csak hogy az ellentétes döntés sem változtatja meg a szavak rendjét; mikor az ember térdével a földet érinti, minden a vereségről szól, ami a szabadságunkba, a lelkiismeretünkbe és a fejünkbe kerül; nyilván, az ilyen megrendüléseket nem gyógyítja meg sem fohász, sem kábszer, sem bosszúszomj; az ilyenféle feladások sebeire nincs előírt gyógyulási időszak, s hiányzik a sorssal való megbékélés egyezségeiből is; de mintha mégis jobb lenne a fákhoz hasonlítani, melyeket a favágók úgy közelítenek meg, mintha azok holmi istenségek lennének: borzongva, az ismeretlentől való megrendüléssel, ami összetörheti a lelküket; ami akkor a világból megüti a fülüket, az nem fuvallat, se nem suttogás, nem morajlás, hanem seregek vonulása a homokon, lelkek vánszorgó égbe menetele

A világ

A világnak apró ablakai vannak. Ezek kör alakú rések. Párosával ülnek egy-egy homlok alatt. Odabentről ritkán szűrődik ki fény. A redőnyök örökké leeresztve. Mintha a lakók nem lennének otthon. Mintha hosszú szabadságra utaztak volna. Vagy éppen gyógykúrára mentek. Netán ágy-nak estek, és senki nem látogatja őket, hogy olykor kitakarítson. Hogy szellőztessen. Hogy egy mécses világánál néhány passzust felolvasson. Vagy pedig, ne adj isten, nagyobb a baj, talán vakok, születésüktől fogva ismeretlen előttük a fény, soha nem is láttak, s azt sem tudják, milyen egy felvillanás.

De jusson eszünkbe a legnagyobb baj: nem is töprengünk el azon, miért oly tartós bennük a sötétség? Talán nem is lakik senki odabent. Elhagyott épületek, talán.

Világunk

Világunkat nem ismerhetjük meg szüntelenül, talán helyesebb úgy mondani, hogy a világot nem érdemes mindegyre fölfedezni; vagy még borúlátóbban: a világ olyan oldalát is megmutatja, amelynek megismerése elszomorít, megijeszt, veszélyes, ragályos, halált okoz... sajnos, csak ez van; létezik a világ, amelyben sokszor nehezebb és kockázatosabb bolondnak, mint bölcsnek lenni; melyben a pojácaik arról álmodoztak, hogy király lesz belőlük; melyben az emberi népesség mindig csak a statisztikának volt fontos; amelyben ma is veszélyes a bolondot játszani... de sajnos, ez van; ez az egyetlen, amely végzetesen hozzám hasonló, az egyetlen, amelyben olyan örülten szeretlek, s szerelmem évről évre egységnyivel növekszik; az egyetlen, amelyben annyiszor öllelek át, hogy közben ne törődjek vele, hányszor köszön rám a másnap... és egyébre nincs is szükségem.

A költő mestersége

a háború után voltak, akik azt hitték, hogy a vers meghalt, nem érdekelték őket a virágzó almafák, a törékeny gyermekek, a fészket rakó madarak, úgy vélték, hogy az emberiség kigyógyult együgyűségéből, mindörökké kiirtotta magából a lírai érzékenységet, beleroskadt a borongásba;

ám a lelkek nem zárhatók tartályokba; nem tarthatjuk fogva az érzelmeket a szenvedésben, bármilyen méreteket is öltson, nem boríthatod be hamufelhővel a retinát; az emlékezettel megrekedhetsz a múltban, de az ösztönnek nincsen emlékezete, mert olyan, akár a fű, a virág, a madár, nem ismeri a történeteket;

a költő mestersége a tragédiák utáni rendcsinálás, az első legyen, aki dalra fakad – még akkor is, ha lélekben borzad mindattól, amit érez – legyen az egy szerelmi dal; gesztusa enyhít a világ baján, alapjaitól tisztítja meg és ismét beindítja a létezés gépezetét

Nincsenek illúzióim

nincsenek többé illúzióim, a kiábrándulás oly fokához értem, amely gyógyít; e küszöböt akkor léptem át, amikor éppen azt mondtam magamnak, hogy képtelenség elérni; csakhogya élet nem játssza el a védőszentek szerepét; néha épp az őrangyal taszít föl, mert nem tehet mást, nincs választása; a forgatókönyvi díszlet kíméletlen, kőkemény, nem papírmásé; az én koromban legalább a látszatát meg kell adni annak, hogy tudjuk, mit akarunk, de úgy vélem, ez hazugság, mert minden alkalomszerű és a pillanatnyi szerencsén múlik; a valóság kezére adom magam, ő biztosan tudja, mi a terve velem, ha csak neki is nem az a férfias rögeszméje, hogy fölfedezte: az érett állapot megjátszás csupán; nincsenek illúzióim, olyan bizonyosságokra jutottam, melyektől fényt nyerek; csakis a legmagasabb értékeknek szentelem magam; most, amikor megszakítom e gondolatsort, tanítani próbálom az unokámat, hogy papírhajót készítsen és indítsa útnak a teknő óceánján

Előjog

A mindenséget roppant előjogként fogadom el, amelyben minden benne foglaltatik, az öröm és az ellentéte is; nem hajlongok alázatosan a sors előtt sem, de jó előre tudom azt is, hogy nem minden örömnép, hogy ez az elfogadás tűnhet behódolásnak vagy beletörődésnek; viszont semmilyen hajlongáshoz nem hasonlítható, bár egyáltalán nem kellene szégyenkez-nem attól, ha rangos szövetségesnek tekintenek, még ha behatárolt jogokkal is;

az én természetemben fő helyen áll az a rend, melyet nem holmi szánalmas verőlegények vagy minden lében kanál, nagyokos fickók kénye-kedve diktál; már-már verhetetlen vagyok ami a szemantikát illeti, s nincs szükségem segítségre sem az árnyalatok, sem a rokonértelmű szavak végett, a legrejtettebb értelmek sikeres felfejtése sokszor óvott meg a bonyodalmaktól; nem vagyok eredendően csavaros eszű, csak akkor, ha nincs más kiút; s eléggé hozzáértő hadvezér lennék, amikor a saját bőrömről van szó, ami szintén az előjoghoz tartozik;

tudom, hogy mindennek megvan az ára, függetlenül attól, milyen formát ölt az életben; amikor készen állok arra, hogy a mindenséget előjogként fogadjam be, a gondolataim vészhelyzetet jelentenek; ekként érzem jól magam; élő vagyok azáltal, amit teszek és remélek; az álom a holtak privilégiuma

Kedvemre való állapot

Kedvemre való állapot a mélabú, az ő nyelvét beszélem, a lelkiállapotom anyanyelve – szomorúságom, akár egy hasítatlan atom, minden ok nélkül való, csupán értelemmel és energiával bír;

mindazok, akik őseimként vállaltak engem, világossá tették: csupa jelkép és jel rejtőzik bennem; jó negyven éve írok verset, készítek fejtörőket, keresztretjtvényeket oldok meg, agytornát végzek; kulcsot keresek, hogy megnyithassam önmagam; fáradhatatlanul teszek azért, hogy úgy élhessek, amilyen vagyok; eléggé jó az önismeretem, de még soha nem láttam magamat teljes egészében; talán még nem jött el egy ilyen mindent elsöprő rálátás ideje, de nyíltan bevallom: türelmetlen vagyok, hogy megtudjam, vajon teljesség lennék-e vagy csupán számtalan ikerdarabka summája; sorsomat illetően sem lenne ínyemre az engedékenyebb mérce...

Fordított Spárta

veszélyes dolog normálisnak lenni, még azt hihetnéd, hogy boldog lehetsz; tudom, hogy egy ilyen verset nem is kellene megírni, jobb lenne letaszítani Spárta szikláiról, még mielőtt felsírhatna;

de miként hajts végre ily szörnyű kegyetlen tettet egy születőfélben lévő gondolattal szemben, amelyről csak hisszük, hogy sántít?

veszélyes dolog normálisnak lenni, mára fordított Spárta lett a világból

Esélypótlék

a haladásban három szintet ismerünk,

ami fent történik, az a repülés, ami alant, az az úszás,

ami a kettő közt velünk történik, az: járás, gyaloglás, menetelés, sántikálás, kúszás, iramodás, futás, hajsza, s még annyiféle mód, melyek egyik oldalról a másokra ütemesen, rezzenésekkel, értelmesen, árnyaltan, célirányosan, erőteljesen, reményt keltően vagy elkeseredve, kétségbeesetten, sötét gondolatok közben megmozgatják az izmokat és a csontozatot;

a fennen haladók beérik a repüléssel és a lebegéssel, s az alantiek se igényelnek sokkal többet – a föld alatt lévők meg kaparnak, túrnak vagy

ásnak, csak mi járjuk be a szenvedésekkel teli útszakaszt a születés és a végső búcsú között;

csak mi próbálunk meg mindegyre újra kezdeni, abban a hitben, hogy tanultunk tévedéseinkből, csak mi kérünk ráadást esélyből, de nem azért, hogy kijavítsuk, amit elrontottunk, avagy mentsük ami még menthető, hanem hogy meggyőzzük magunkat: a sorsunk meg van írva, nem véletlenségből ítéltük le a kalapács nyelét

Legyőzötteknek mondom

Senki se töri magát azért, hogy a legyőzötteket méltassa, bár félig-meddig ők is részesei a harc kimenetelének, igazából ők azok, akik megfizetik a győzelem adóját (elegáns megnevezése ez az elbaltázásnak), senki se pártfogolja őket, mert ez azt jelentené, hogy az illető szembeszáll azokkal, akik korábbi helyzetükből kibillentették a veszteseket azáltal, hogy életük és létezésük lényegétől megfosztották őket;

a mámor pillanataiban, a győzteseknek meg se fordul a fejében, hogy a múlandó dicsőség és diadal pillanatától már a hanyatlás napjainak visszaszámlálása kezdődik, amíg el nem éri a legyőzöttek szintjét;

de óvakodjatok ezt szóvá tenni, vigyázzatok napjaitokra;

még akkor is, ha az idő sürget, ha a tenyér viszket is, maradjon bennetek egy csöppnyi türelem; szükség esetén pedig a tanulságot hagyjátok örökölni a következő nemzedéknek; nyugodjatok le, a dolgok nem évülnek el, halasztást szenvednek csupán

Úgy tűnik:

a hegyek nagy síkságon foglalnak helyet; a kötél tánccost a mélybe zuhanás rettenete tartja egyensúlyban; az idő benyomás csupán, nem ténszerűség; a jövő egyetlen bizonyossággal szolgál – minden csak jelen; az érzelmek mennyé és pokla közötti határok szinte észrevétlenek; nap nap után mind jobban és jobban megtanulunk félni egymástól; mi adunk formát létünknek, nem pedig fordítva; egy költemény, mint amilyen a Noé bárkája, az örökkévalóságba hajózik –

úgy tűnik nekem, hogy még mindig rajta ülünk, a világegyetem tocsog a víztől, mindent elönt annak az érzése, aki galambot tart a kezében, hamarosan útnak is indítja, hogy utazásunk végéhez érjünk...

Az igazság

az igazság nem állapot, nem életmód és nem érzékeli mindazt, amit állít, nincsen képzelete és képtelen egy ártatlan gyermekkacaj szintjére emelkedni; nincs nyelvezete, arca, illata, színe, arra való, hogy mindig megmaradjon a talpazatban, amire távlatot, védőfalat, érzelmeket, folyamatot lehet építeni;

és bár tiszta szívemből szeretem, nem tudom neki odakiáltani, miként az unokámnak: azért jöttem, hogy magamhoz öleljelek; igazságszomjam végtelen, akár az óceán, de a meghatározó a másik szeretet, mely túltesz minden ésszerű mértéken, miatta lesz az igazság is biztos pont ebben a parttalanságban azáltal, ahogyan rendbe rakja az életfontosságú dolgokat; az ember mindegyre ama csöppnyi gyöngédség után áhítozik, melyet nem lel föl az igazságban: a mosoly, a nevetés, a sóhajlás, a sírás, a könny, a siratás, a kiáltás, a szemrehányás és minden olyan gesztus után, ami a tudatalattit emberileg élhetőbbé teszi; bárhogya is erősködnék, az igazságot nem szerethetem olyan elszántan, mint Arisztotelész, számomra annál magasabb valami is létezik (még akkor is, ha elfogadom: Arisztotelésznek is igaza lehet)

Öreg vagyok

nagyon öreg vagyok, életem folyamán ölték meg John Fitzgerald Kennedyt, akkor ölték meg a mindenki által megsiratott Martin Luther Kinget, meggyilkolták Aldo Morót, de csak a fél világ siratta, majd gyanús sietséggel el is felejtették, megöltek abszurd módon és értelmetlenül sok millió névtelent, további névtelen milliók könnyekkel öntözték amazok sírjait, de senki se számított rá, hogy a világ megváltozzék, mindannyian beletörődtek abba, hogy nincs még egy jobb világ – talán emiatt lett öngyilkos Celan, Hemingway, Yukio Mishima, Szilágyi Domokos, Silvia Plath és még Isten tudja, hány hasonló fiatal vagy kevésbé fiatal;

bizony, nagyon öreg vagyok, életem során nagyon sokszor megöltek már, s minden esetben, valahányszor ezt éreztem, a valóságban is megtörtént, szükségtelenek a bizonyítékok, mert nem vádaskodom, pusztán megállapítom, hányszor hagytam legyőzni magam, s nem egyszer éppen magam által, ám milyen áron, e győzedelmek viszont csak rajtam változtattak – Káin, Pilátus, Timur Lenk, Hasfelmetsző Jack ugyanazok maradtak;

Istenem, annyira öreg vagyok, az emlékezetem szerint már-már örök életű lennék...

Költői levél Kányádi Sándorhoz

Episztolámat még azon a napon szerettem volna megírni, amikor versed fordításával elkészültem – amelyből idéznék –, de nem tudtam elfogadni, hogy annyira rossz lenne a helyzet, sőt, azt mondtam magamban, hogy te elvetetted a sulykot, azt gyanítottam, számomra is eljön majd a sötét gondolatok ideje, s elfogadom: megtörténik, hogy valaki tényleg ennyire rosszul érezze magát.

*„Harapd már át a torkomat,
ne nézz olyan vadul.*

*Veszíthet, aki halogat,
ne várd, míg bennem is a vad-
állat elszabadul.*

(...)

*Ne bántson, hogy fölfalatásom csüggedten
nézem;
hogy túl korán születtem,
ez az én tévedésem.”**

Kedves Sándor bácsi, ne tulajdoníts magadnak ily tragikus vétkeket, a születésünk nem rajtunk múlik; egyetlen, valóban lenyűgöző kivétellel – mely a Jézus urunké – semmiféle születés nem a legjobb pillanatban történik, bár vannak szerencsés egybeesések, a többi eset viszont nem egyéb reménnyel bolondított bánatnál, hogy majd minden helyrejön, minden szép lesz; ilyesmit elképzelni vagy eszelősség, vagy hit kérdése; az első önmagát gerjeszti, a második csodálnivaló elkeseredés, hogy ne adja fel az ember, hogy foggal és körömmel ragaszkodjék az élet jogához, de a kiáltásodban rejlő keserűségig még hátravan néhány lépés, még át kell jutni egy sivatagon, egy hegyen, egy óceánon és egy gödrön; ezért aztán ne is gondolj arra, hogy tévedtél volna; ha létezik tévedés, az a fejünk fölött történt, és nem ebben a világban nyer kiigazítást

** Az 1964-ben keletkezett Ketrecben című vers fordításomban az Efectul admirației. Poeți maghiari din Transilvania ('A csodálat hatása', Erdélyi magyar költők) antológiában jelent meg*

Találkozások Zeno Ghițulescuval

holmi élő, németes pontosságú óraszerkezetekként találkoztunk „az erdész-” (la pădurari) kávéházban, csöndes beszélgetésre, hogy ízekre szedjünk egy-egy verset, egy metaforát vagy egy gondolatot, hogy elidőzzünk egymás mellett, mint két egyidejű óraütés; hogy nyugodtan örvendjünk egyetlen szabadságunk levegőjének, értő kávézókként, akik ismerik az illó dolgok értelmét és értékét is;

egy idő után, néha egy pillanattal hamarább érkezek, hogy leplezett ünneptélyességgel fogadhassam, de ez csak az én képzeletemben öltött császári külsőségeket, s ezt is csak most vallom be neki:

valahányszor jönni láttam, úgy tűnt, hogy Baudelaire Az albatrosz című versének utolsó szakaszból idézek, magamban suttogva

Költői levél Cseke Gáborhoz

Kedves barátom, buzgó inas volnék, s nem ijedek meg a kései tanulástól sem, rengeteg túlélési trükköt sajátítottam el, közülük egyesek roppant hatásosak voltak, másokhoz apró, személyes fogásokat is bevetettem, mint amilyen egy sebhely vagy egy síri csönddel elegyes mélyből feltörő lárma, a tűrés leckéjéhez még hozzácsaptam a dúdolás ingerét, miközben a legnagyobb fájdalom gyötör, s a legártatlanabbul állítom, hogy méltóságon aluli éppen akkor jajveszékelní, amikor belülről marcangolják az embert; az Úristen vagy a lelkiismeret. Olyankor a hallgatás – nemes cselekedet. Akár az élet ajándékainak zokszó nélküli elviselése. Hogy egyformán örvendezhess az ajándéknak és a büntetésnek. És ha csak lehet, légy erős, akár a 31. zsoltárban.

Tudom, hogy te is belekóstoltál a léggömbutazásba, amiként azt is, hogy mily kudarcosan végződött az a számodra; mindent kihajigáltál a vesszőkosárból, majd te is a mélybe vetetted magadat, hogy a léggömb föl-emelkedhessék, de az üvöltés, amitől képtelen voltál megszabadulni, meghíúsította már-már kétségbeesett erőfeszítésed, s ebből az következik, hogy összeférhetetlen a repüléssel.

Az én léghajózásom némileg sikeresebb volt, semmi értelme, hogy rossz emlékeket ébresszek bizonyos részletekkel, maradjunk a ténynél, hogy a ballon könnyű anyagból készült, és segítettek azok a személyek is, akik a felszálláshoz szükséges meleg levegőt gerjesztik; egyesek ezt ihletnek is

nevezik. Ennyiből áll a nagy titok. Itt még be kell neked vallanom valamit, amit a versben elhallgattam: odafönt, ahol meglazultak a magasság kerítés-lécei, a kiáramló levegő csak úgy ontotta az eperillatot. Úgy, ahogy azt te is tapasztaltad valamikor, arra felé vetődve egyszer.)

Hagyd hát a nosztalgiát, hadd színezz be az elszürkült emlékeket, és ne vess azon, hogy az elme próbál rácsokat helyezni a kihunytnak vélt, még visszajáró érzelmek útjába – tanuld meg, hogy ez lehetséges; mert képesek vagyunk akként szólni, miként a rómaiak, s akként fordítani, ahogy szokás: *timor et amor*, félelem és szeretet; íme, mily egyszerű fölfedezni az okokat, melyek gáncsot vetnek nekünk, letepernek, teljességgel felőrölnek bennünket, apróra, mint a húsdaráló – akkor meg miért viselkednénk úgy, mint holmi kuglibábok? Miért nem viselkedünk lándzsák módjára, vagy akár a szablya, a kés? Súlyos kérdés ez, de ne hagyd magad, amíg nem értél egészen a végére. Magam is ezt teszem, amíg erőm s napjaim engedik.

Késfenés

Al. Cistelecannak

háza tornácán egy ember gazdamódra, kimérten vöröses-rozsdás fenőkővel élesíti a késeket, olykor megnedvesíti a követ a mosdótál zavaros vizében s könnyedén végighúzza rajta a fényes pengét, mozdulata valami furcsa élvezetről árulkodik; összehúzott szemmel követi a penge útját a fogantyútól a késhegyig és vissza, a dörzsölés fémes hangja változatlan, mintha egy lehangolódott hegedű monoton dallama sírna, a kés élet leöblíti a vízben és nagyujja körmén kipróbálja, úgy kell siklania, mint lúd a víz színén, majd veszi a következőt s megismétli ugyanazokat a már-már lustának tűnő mozdulatokat, melyek újra egy megmagyarázhatatlan elégtételről árulkodnak, az éles hangból kérdőjel lesz a baromfisereg lelkében, de csöppet sem zavarja meg a juhok és bárányok békés kérődzését az istálló rekeszében, minden mozdulat szertartásos gesztust követ, mintha bűvös alázatra készülődne;

a jól végzett munka tudatában, kést kés után csúsztat végig a fenőkövön, miközben a kérődzőket továbbra sem riasztja semmiféle előérzet, honnan is tudhatnák a bárányok, miért fenik késeiket az emberek a virágvasárnap utáni héten

A baglyok

Ioan Radu Văcărescu Zăbavă, melancolie și mângâiere című versét olvasva, jutott eszembe az alábbi régi történet

Korán reggel, annyira korán, hogy másoknak jókor éjszaka is lehetett volna, a bagoly akár egy tünemény, berepült a Rét utcai épület magas, barokk padlásának tetőablakán; rossz alvó lévén, pár pillanattal hamarabb megébredtem, mielőtt még felharsant volna éles, rövid kiáltása a szomszédos ház bádog szélkakasáról; kezdetben, mielőtt rájöttem rikoltása eredendő helyére, tekintetem keresztül-kasul pásztázta a reggeli homályt, mint az idegenlégió járőre, de csak akkor jöttem rá a tökéletes álcázásra, amikor repülését is észleltem; utána már könnyebben s örömmel fedeztem föl körvonalait a szélkakas gerincén, a nemsokára felhangzó válaszra várva; időzött ott még egy keveset, míg a hajnal ujjai az első fénycsíkokat fel nem rajzolták látóhatárra, olyankor csöndesen a levegőbe emelkedett, csőrében egy egeret vagy valamilyen kis madarat, egyéb zsákmányt vitt a cserepek páncélja alatt megbújó párjának;

egy idő után az emberi fül is hozzászokik a hangok árnyalatait megkülönböztetni, s biztos voltam benne: ugyanarról a madárról van szó, aki nem cserél helyet a párjával, ennek dacára a rikoltásában rejlő remény nem tűnt el, nem aludt ki soha;

a félig csukott szemekre emlékeztető tetőablakok – melyeket a hajdani mesterek úgy képzeltek el, hogy rajtuk a távolba lehessen látni – alatt, az épületben nappal apró műhelyek működtek, délután és éjszaka csak egy öreg éjjeliőr és egy kivénhedt kutya vigyázta az épületre és az elnéptelenedett kuckókra; miután néhány napon át arra jártam, szóba elegyedtünk, az őrt megkínáltam cigarettával és egy üveg bort is vittem neki, majd megkértem, menjünk fel a padlásra, nézzük meg, hátha a madár megbetegedett vagy beszorult valahová és képtelen kiszabadulni; alig leplezett gyanakvással, rettegve állt rá, mintha arra kértem volna, hogy ő maga üssön be szeget Jézus testébe, számára ez egy olyan világba való behatolást jelentett, amitől úgy vélte, jobb, ha távol maradunk; megvártuk, hogy besötétedjen, s a bagoly egy felderítő óvatosságával előbújjon rejtekéből, egy ideig meglapult a sötét nyílás közelében, majd árnyékként, egy szempillantás alatt eltűnt; felmentünk a régi lépcsőn, friss elemeket tettem apró zseblámpámba, óvatosan léptünk egyik padlásgerendáról a másikra, az éjjeliőr hallgatagon jött utánam, mint egy óriás bagoly, bevilágítottuk a szögleteket, a gerendaillesztékeket, a kémény nyílásokat, és felfedeztük a

fészket, éppen a tetőablakot tartó boltív fölött; a fészekben ülő bagoly nem reagált a fényre, meg se mozdította a fejét; közelebb mentünk s annyira hozzá hajoltam, hogy lélegzetem felborzolta a nyaktollazatát; megláttam akkor két döglött egérkét és egy láb nélküli szarvasbogarat a mellkasa mellett, mintha akkor hagyta volna abba a táplálkozást, de a madár már több napja élettelen volt; gyöngéden megemeltem és tollazata alól négy apró, a zseblámpa fényében kékesen derengő tojás bukkant elő, mintha csiszolt kövek lettek volna, nem pedig az élet zsenge ígéretei; intettem, hogy ideje visszatérnünk, az éjjeliőr szintén jelekkel kérdezte tőlem, hagyjunk-e mindent úgy, ahogy találtuk, igen, mert nem tudhattam, milyen vihart támaszthat egy madár sorsában emberi beavatkozásom; megbizonyosodásom után elszoruló szívvel néztem végig a reggeli színjátékot; már azon a reggelen nagyobb ijedtség áradt a rikoltásból, bizonyítékul, hogy a bagoly tudomásul vette: arra jártunk; de hangja mégsem tűnt szemrehányásnak, inkább csak kérdésnek; s mindez így ment mindaddig, amíg egy vihar le nem sodorta a tetőablak fölötti cserepeket, megbontotta a fészket és az apró tetemet levéllel, szalmával és pelyvával hintette be; az öreg később helyükre illesztette ugyan a cserepeket, de a bagoly soha többé nem tért vissza.

A bajkerülés művészete (Lírai napló)

*Kétszáz oldalas számtanfűzetbe kezdett 1980-ban rendszeres feljegyzéseket készíteni a Marosvásárhelyen élő szerző, amelyeket nem szánt ugyan naplónak, mert nem tudta elképzelni magát, amint nap nap után gépiesen megteszi soros bejegyzéseit. Egyszerűen csak le kívánta jegyezni időnként toluló gondolatait, elképzeléseit, ötleteit, megjegyzéseit, hasonlatait, történeteit, metaforáit. Mindazt, ami nem fért a verseibe, aminek nem talált megfelelő irodalmi köntöst. Egyfajta ötlettár volt ez, továbbá emlékeztető válságos időkre és hangulatokra, emiatt aztán száműzetésre ítélte a fűzetet, amit egy táskába rejtett, a táskának pedig a pincében keresett helyet, a vízvezetékek fölötti repedésben, a szigetelésül szolgáló kátránypapír alatt. A biztonság kedvéért minden alkalommal gondosan többször rátekert egy jókora drótdarabot, s azzal rögzítette a csövekhez. Amilyen körülményes és körültekintő volt a rejtegetés művelete, olyan alkalomszerűvé vált a bejegyzések üteme. Ám az aranykorszak utolsó kilenc esztendeje alatt kézen-közön összegyűlt egy kötetre való lakonikus, meglehetősen precíz följegyzés, amelyek a szerző költői termésének forgácsaként is értelmezhető. **Csöppben a tenger-féle** effektus az, amit ébreszt a mai olvasóban ez a már már elfelejtett jegyzetfűzet, amire csak véletlenül, egy kíváncsi nagytakarítás alkalmával bukkant Kocsis Francisko, s letakarítva róla a port, 2014-ben közreadta mint pályakezdő évtizedének lírai naplóját. Ebből válogattuk az alábbi gyűjteményt.*

(Cs.G)

[A korgó bendő hagyománya]

A város a vidék felé fordul, de nem azért, hogy bölcsőjét keresse benne, hanem betevő falatért, olyan dolgokért, amiket korábban bőséggel adott. Sanyarú időkben a gyomor fittyet hány a hagyománynak. Talán nem is létezik egyéb, mint a teli bendő hagyománya. Egy üres boltban minden megsokszorozódik, a visszafojtott üvöltés is hangosabb. Elborzaszt a gondolat, hogy mindenki meghallja...

[Csak a szenvedés képtelen hallgatni]

Az örömet csöndben élem meg, békés mozdulatokkal, mintha titokzatos, már-már ezoterikus valami lenne. Csak a szenvedés ébreszti föl bennem a szavak rajzását, csak a szenvedés képtelen hallgatni. Csak őt kell felök-lendezni, legyűrni, messzire űzni. Csak vele együtt élni lehetetlen. Csak ő az, ami magára akarja vonni a figyelmet, hangoskodni, üvölteni kényszerít.

[Sors-vágóhíd]

Teremtőm, micsoda fura érzés kerít hatalmába! Sorsvágóhídon élünk és arra várunk, hogy levágjanak.

[Életfogytiglani kamat]

Valamit elkezdeni, valamibe beavatkozni egyben kockázatot is jelent, s később már nem tudsz leállni. Ezért nagyon fontos tudnod, hogy mit akarsz és mekkora árat vagy hajlandó fizetni érte. Néha jóval túlléped a lehetőségeidet és életfogytiglani kamat lesz a vége.

[Hang egy dallamsorból]

Boldog vagyok, úgy érzem, mintha hang lennék egy hangsorból, lényeg-szerűbb már nem is lehetnék.

[Linda születésének éjjelén]

Az éjszaka hullott vékony hó olyan, mintha a metsző szél által megtépdessett szőttes lenne. Linda születésének éjjelén befagyott a tömbház bejáratánál a fűtővezeték. A világegyetem többé ilyen körülményeket nem képes produkálni.

[Szélírta mesék]

A szél mesék százait írja és újraírja a búzamezőben, a tisztás füvén, a tüskés legelőn, a zsivajgó erdőben, ezeregy tavaszi, nyári, őszi, téli mesét, egy mindenható nyelven susognak a bokrok, az ember is megérti, meg a nyúl, a róka, a sólyom is, megérti a folyó, s mindenik más-más nyelven válaszol és minden további nélkül megérti az élő, az élettelen, az örökkévaló.

[Ugatás]

Bárhogy is próbálkozna vele, a kutyaugatásból sosem lesz ének.

[Iszonyú hallgatás]

Naponta többször is megszakad a villanyáram. Este egy gyertyát veszünk körül. A ránk telepedő csend megreccsen. Belereccsen a szív is, a szavak meghúzzák magukat. Összepréselt kiáltás. Az üvöltés annyira tömény, hogy meg sem születik, világra se jön, elveszíti a hangját. Iszonyú hallgatás nyílik bennünk akár egy fekete lyuk. Beszippant a saját hallgatásunk. Megsemmisít. Elembertelenít.

[Egyenes]

Ma már mindenki tudja, hogy Bolyainak igaza volt: egyenes vonal nem létezik, csak a konvenciója. Bármilyen pont lehet középpont vagy indulhat belőle görbe. Következésképpen, bármelyik ember egy-egy kör középpontjában, egy-egy rendszer közepében állhat. Vagyis, a világ központjára vonatkozó bármely állítás igaz lehet, ahogyan igaz Archimédész axiómája is: ha létezik egy fix pont, a föld kimozdítható pályájáról. Valamennyi pont egyformán jelentős. A hiánya – ami csak képzeletben lehetséges – repedéshez vezet a világ testén, amelyen át az anyag hátat fordít a fénynek.

[Kellemetlen]

Az igazság, ha kellemetlenséget okoz is, sose jogtalan.

[Költők magánya]

A költők azt hiszik, hogy ha verset írnak, elúzik a magányosságot. Pedig valami annál is tartósabb falat emelnek maguk köré.

[Faragott arc]

A gyóntatószék nem a legbiztosabb hely ahhoz, hogy kiöntsed a lelked, egy átölelt fatörzs kérgében jobban meg lehet bízni. Akárcsak a fűszálban vagy a tovaúszó felhőben. Legyen az bármi, csak élő ember feje nem. A faragott arc akár a fa. Ugyanolyan hallgatólag.

[Mínusz 15]

Több mint öt órán át álltam sorba (egymás hegyén-hátán) narancsért, az Orient üzlet háta mögött, mínusz 15 fokos fagyban. Személyenként egy kilót adtak. Mikor félig átfagyva valahogy hazavergődtem, Linda kijelentette, hogy nem szereti, mert nem tudja, hogyan kell megenni. Ehhez képest a rám törő tüdőgyulladás csak ráadás volt.

[Gyöngy]

A harmónia nem más, mint a káosz kagylójában rejtőző gyöngyszem.

[Hárfa a szélben]

Nyurga nádszálak susognak az őszi szárazságban, egy tó helyén, amit valósággal magukba szívtak; s felszántatlan, elvadult mezőn galambraj szemelget elhullott magvak után; a vadász elsüti a fegyverét; a megtizedelt madárraj helyén – tollúfelhő. A nád között dúslombú fűzfa hárfaként zeng a szélben.

[Kéményseprő]

A tömbházak között kéményseprő halad el. Csöppet sem hasonlít ahhoz, akit gyermekkoromból ismerek. Túlságosan tiszta – és talán fölösleges is. Hirtelen a régmúlt idők ablakosa jut eszembe. Stein halála óta nem láttam ablakost. Csak a koldus nem tűnik el. Sőt, feltűnik...

[Rossz vicc]

A sértegetés és a tréfa nem rokonértelmű szavak. Egyesek tudatában örökéletű a félreértés, és sose fognak rájönni, miért sértenek másokat a rossz vicceik. Nem veszik észre (vagy úgy tesznek), hogy a tréfa megneveltet, a sértegetéstől pedig a fogunkat csikorgatjuk.

[Tömeg]

A sokaságnak a számszerűség vagy az intuíció miatt van mindig igaza? A tömeg intelligenciát teremt vagy annak a letéteményese? A tömeg nem hiányzik az energia egyetlen képletéből, de a társadaloméból sem, csak-hogy a társadalmi egyenlet nehezen, beláthatatlanul és csak nagy időtávban megoldható. És a legtöbb esetben erőszakosan – azokban az egyenletekben, ahol a változó szerepét tölti be. Az előre nem látható bármikor beköszönthet, akár egy nagytakarítás. Egyetlen gond az, hogy nem létezik egyetemes, csakis a pillanatra, az időre, a népekre szabott megoldás.

[Vándorlás]

A népek tovább vándorolnak. A kezdeti nehézkes, gyalogos vándorlástól a lovas helyváltoztatásig, a nyájakkal együtt vándorlástól a civilizációs migrációig, az új világok meghódításától a vonattal, gépkocsival, repülőgéppel utazásig az emberek megállás nélkül vándoroltak. Amit keresnek, azt nehéz megtalálni, úgy tűnik, Eldorádó nem egy lakott vidék, nincsen földrajza, csupán egy szájról szájra terjedő mennyország.

[A felejtés ellen]

Minden egyes leírt szó a felejtés ellen való. Számtalan tékában a szavak a könyvfedelek rabjai, a lapokat senki se forgatja, nem figyeli a nyelv egyre régebbi ütemét. És mégis, a szavak sorsa betelik, akár a birodalmak szélein lévő katonáké, akikkel senki se törődik, de azért teljesítik kötelességüket. Még akkor is, amikor a birodalmak már nincsenek sehol.

[Amikor túl sok a fény]

Csak hallgass és egy szót se szólj, még csak meg se szusszanj, egyáltalán ne zavarj meg a lényed legmélyén megülő csöndet, hegyezd a füled, feledkezz meg minden érzékedről, csupa fül légy, hogy megérinthessenek a lélekben rejlő hangok. Utána kinyithatod a szemed is, bár nem hiszem, hogy látsz majd valamit. Túl sok lesz a fény.

[Makrancos szavak]

Amikor a szavak megmakacsolják magukat, begörcsölnek, bármifajta békesség bizonytalanná válik. Még a belső béke is, mert akkor az ember önmagával sem ért szót. Úton-útfélen mindenben a viszály magvát keresi s meg is találja, bármerre néz.

[Gyertyafénynél]

Gyertyafénynél fordítok, egy gyertyacsonk mellett. Sajog a szemem. Az idegeim annál is jobban; mintha szögesdrót lenne kifeszítve a testemben.

[Olvass valamit]

Valahányszor olyan helyzetbe kerülsz, hogy kényszerűségből nem mondatsz véleményt, ha erőd sincs már a lázadáshoz, ha túlságosan is tisztánlátó vagy és ráébredsz, hogy a legnagyobb áldozat gesztusa sem vezet sehová, csupán a csapdába ejtő némaságot fokozza, amikor azt érzed, hogy felgyorsul a lélegzeted, a legjobb ha olvasol valamit. Talán Kafkát. De lehet Trakl is. Esetleg a Feljegyzések a holtak házából. Vagy a Tao te King. Olykor az Óda (antik versmértékben, máskor Petőfi Apostol-a. Én így fogok ki a kétségbeesésen.

[Boldogság-görcs]

Mindaddig élő vagy, amíg azt érzed, hogy fáj valamid. Főként, amikor görcsbe ránt az, amit te boldogságnak neveznél. Ne ess kétségbe: a szenvedés soha sem hagy el. Barátkozz meg a gondolattal, hogy bármikor fokozódhat. Hidd el: egyszerűbb elviselni, mint nem érezni.

[Közel a vég]

Késő ősz van: szél sodorta levelek, komorló arcok, lázálmok gyötörte lelkek. Mintha a Nap kihűlésének korszaka fenyegetne, egy megmenthetetlen világegyetem. Közeleg a vég...

[Fűtetlenül]

Minden lomb lehullt, leszaggatta a dér; hideg és szomorú minden. A házak fűtetlenek.

[Sötétben]

A szívem rendetlenkedik. Teremtőm, milyen gyorsan leszáll az este, a sötétség!

[Gondolkodó Isten]

Az egyház prófétáinak ajkán átkok, kezükben ostor, hogy istenük színe elé tereljék a nyáját, aki haragos, vérmes, hirtelen atya. Az enyém gondolkozik, nem fenyegetőzik. Senkinek sem ígérte azt, hogy gyümölcsöt ehet, amíg a gyümölcsfa virágban áll.

[Viccelődők]

Egyesek úgy mondanak viccet, mintha bunkóval sújtanának le. Vagy nyíllal, netán pisztollyal lödöznének. Vagy mintha sóból faragott késsel hasítanák fel az arcunkat.

[Hasonlatosság]

A sírva vigadás gyümölcseiből: miben hasonlít egy román ember és egy pingvin? Mindkettő tapsol, halat eszik és tűri a hideget.

[Egyszer mindannyian...]

Tudat alatt, öntudatlanul a gyöngék, az örökké sérülékenyek oldalára állok. Megosztom velük a kudarcot, enyhítem a szenvedésüket, a bántottságukat. Vigasztal a gondolat, hogy eljön az idő, amikor mindannyian a gyöngék helyzetébe kerülünk, valami iszonyú, nem kötelezően emberi, talán csak

anyagi, mikrobiológiai vagy energetikai erővel szemben. Egy minden eddig ismertnél vagy elképzelhetőnél kegyetlenebb ismeretlennel szemben. Az lesz majd az utolsó határ, a valódi világvége.

[Törvények]

Ha egy sántító törvény felháborított, felkavart, elképesztett, még nem jelenti azt, hogy le is győzött. Ha nem ismerem el a kudarcot, azt jelenti, hogy még van egy csöppnyi reményem, még hiszek egy eljövendő személyes, emberi, isteni, sátáni igazságtevésben. Mindegyiknek megvan a maga ára. És készen állok, hogy bármelyikből részt vállaljak.

[Közelség]

Az Isten oly közel van, hogy miközöttünk szinte nincs is helye közvetítőnek, legyen az bár pap, misszionárius vagy próféta. Régóta érzem úgy, hogy átölel; nem is tehetnének mást, csak eltávolítanának az ő védő karjától, hogy az ő árvája legyek.

[Civilizáció]

Vajon, ha a keresztény hittérítők azt mondták volna: „Nem a katolicizálás, hanem a civilizálás a cél”, nagyobb sikerrel járnak? Vagy kevesebb harcos követte volna őket, hogy a fegyver és a vér érvelésével térítsenek? Ne feledjük, hogy a történelemben, akik a szelídségről prédikálnak, egymást sem szerették jobban, nem voltak engedékenyek, megbocsátóbbak velük, egy-kettő kardot rántottak, sietősen alágyújtottak a máglyának és buzgón ásták a sírgödröket.

[Sorunkra várni]

Sose neved, ha az ellenséged sír. Várd ki türelmesen a sorodat. Az illető nap előbb-utóbb beköszönt.

[Boldog sirály?]

Nem mondhatod azt: egy boldog sirály. Aki nem hisz, annak van valamilyen gondja. S talán éppen a repülés. Bármennyit is röpdösnél lélekben, sosem hasonlítasz majd egy vihardárhoz. Legtöbb, hogy annak képzeled magad.

[Vakság]

Ahol a gondolat vak, ott hagyjad, hogy a lelked lásson és döntsön.

[Elnapolt lázadás]

Nem lázadhatsz térden állva. A lázadásnak azt az érzést kell benned ébresztenie, hogy a valóságosnál magasabb vagy, s olyan erő feszít, amely mindent megéget. Az elfojtott izzás, a visszafogott lázadás csak képzelgések. Kivárási taktikák. A lázadást nem halogatják és nem egyeztetik. Hagyják megtörténni.

[Ésszerűség]

Az ésszerűség úgy siklik az érzések táblaüvegén, mint a kicsorbult gyémántvágó.

[Lélek, mágia, ethosz]

Az együttérzést nem szokás megindokolni. Vagy ha mégis, akkor az tőlünk, az ésszerűségtől vagy az akarattól teljesen független. Önmagában is erősebb a gyűlöletnél, az irigységnél, a közönytől. És nincs se magyarázata, oka, csak tartalma: érzékek, érzelmek, lélek, mágia, ethosz.

[Jóvátétel]

A jóvátétel törvénye a frusztráció kifejeződése. Sosem nyújt többet, mint amennyi a veszteséged. Még ha ez nincs is így, ezzel az érzéssel maradsz. Megfosztott vagy, ahelyett hogy ajándékoznál, rád kényszerítik ahelyett, hogy választhatnál. Az eredeti helyett adott másolat, pótlék a valódi helyett.

[Próféta]

Régóta írom a Próféta ciklust. Minden egyes vers foglalkoztat egy ideig, aztán hirtelen papírra vetem, mintha valaki tollba mondaná. Ez történt tegnap este is. Lefekvés után hallottam, amint a székláb megcsusszan a mozaikon, mintha valaki felállt volna. Elment a Próféta. Nem tudni, meddig lesz oda.

[Csodálkozással kezdődik]

Létezik szkopolamin, létezik hazugságvizsgáló készülék, amely jelzi az alig észrevehető indulatot, ami akkor keletkezik, ha valaki hazugságot mond. Akkor viszont miért kínoznak meg embereket (talán a hóhér élvezete, a hatalomgyakorlás elégtétele, a szenvedést okozó erő érve miatt talán?), miért ítélnek el ártatlanokat? Nem vagyok annyira együgyű, de föl kell tennem a kérdést, valahol el kell kezdeni. És hogyan másként, ha nem csodálkozással?

[Csoda]

Valahányszor nyírfát látok, a csodára gondolok. Az az érzésem, ami egy csoda láttán fogja el az embert. Amikor visszatér a Próféta. Szeretnék egy nyírfát, ha eljön az ideje...

[Átfecsegett élet]

Számos, komoly kérdésekre hivatott embert látva, eszembe jut, hogyan vallotta be Bolyai Farkas vonzódását a viták, a fecsegés, a szövegelés, pletykázkodás iránt. „Átfecsegetem az életem” (írtra Brassai Sámuelnek egy levelében). Keserű vallomás ez arról, hogy kudarcot vallottunk. Durván hangzik, de ki tudná jobban önála, hogy isteni ajándékot fecsérelt el. A szószátyárság gátja volt annak, hogy a dolgok mélyére hatoljon. Egy világ teremtése helyett megelégedett azzal, hogy közérthetően megmagyarázza a már létezőt. Legfőbb érdeme az, hogy fiát a teremtésre nevelte. Fölkeltette benne azt az erőt, amit önmagából képtelen volt kibontani.

[A bika szarva]

Felbukkan valaki és azt állítja az általad élt valóságról, hogy nem létezik. Te éppen a bika szarvát szorongatod, ő meg arról győzne meg, hogy az tehén. És arra kényszerít, hogy egyetérts vele. Hogy azt állítsd a bikáról, amelynek szarva a kezében van, hogy egy tehenet zaboláztál meg.

[Farkas vagy ember?]

Vannak helyek és idők, amikor szerencsésebb farkasnak lenni, mások meg amikor nem jó embernek lenni.

[Királyi igazság]

A királyoknak mindig igazuk van, kinek-kinek a maga királyságában. Az igazság különbözik egyik királyságtól a másikig. A legerősebb érvényesíti az igazságát, minekutána két királyság egyé válik. Így kezdődik egy birodalom építése. Ezért oly korhatag építmények, még ha iszonyú, megbonthatatlan erőt sugallnak is. Egyetlen olyan példáról sem tudunk, hogy ne omlottak volna össze. Bizonyságául annak, hogy az igazságot másfelé kell keresnünk.

[A nép hasa és lélegzetvétele]

Korog a nép hasa. A mészárszékek régóta bezártak. Mintha a levegő is megritkult volna. Mind fájdalmasabb a lélegzetvétel.

[Belső fegyelem]

Minden egyes sor, minden egyes vers a belső rend bizonyítéka kell hogy legyen. Kíméletlenül, makacsul fegyelmezem magam. Nem a nyereség miatt, hanem hogy olyan egyensúlyt teremtsék, ami bármikor segít talpon maradnom. Még akkor is, ha elborítanak a gondok. Végül is, minden a stratégián múlik. Nem mindegy, hogyan éled meg egyik napot a másik után.

[Megismerés]

Nem én találom ki a világot, csupán hozzáadok valamit. Vagy talán csak személyes módon szemlélem, ami többnyire ráhibázás, mint ismeret. A legtöbb ember csak mímeli a tudást. Amit nem szabad összetéveszteni a tanulás során elsajátított ismeretek összegével, mert valójában csak egyéni – legtöbbször drámai – tapasztalat. A közvetett tudás nélkülöz minden izgalmat, hiányzik belőle a lét mágikus volta. Gépies.

[Hőszabályozott eszterga]

Mind jobban gyötör a fáradtság. Szeretnék munkahelyet cserélni, hátat fordítani a csupa-füst műhelynek. Odakinti hőmérsékleten dolgozunk, mert nem indították be a fűtést. Hallottam, hogy olyan esztergát vásároltak,

amelyre hőszabályozót szereltek, s kikapcsolja a gépet, valahányszor a hőmérséklet egy küszöb alá süllyed. Csakhogy a magunk módján használjuk. Kicselezzük. Néhány hőszűrővel vették körül, a szeszélyes eszterga pedig tovább működött. A többi gép meg tovább tűrte a hideget. Velünk egyetemben.

[Nagyító]

Egy nagyítóval rendre alaposan megvizsgálhatod egy ember bőrét, láthatod a pórusok gyöngéd bejáratait, a haj- és szőrszálak hagymáit, az ujjlenyomatok szeszélyes kacskaringóit, a körmök alatti piszkot, de nem látod az ember egészét. Az ember saját magát sem tudja egységben látni. Ment számára nem ismerős önmaga.

[Bölcsek és bolondok]

Egyetlen ország sem tart a bölcseitől, csak a bolondok okoznak fejtörést, keltenek félelmet, számukra építenek ispotályokat, gyártanak kényszerzubbonyt. Csak a bomlott elme jelent fenyegetést, a bölcsesség szelíd.

[Legjobb ha olvasol valamit]

Ha olyan kényszerhelyzetbe kerülsz, hogy nem mondhatsz véleményt, hogy a lázadáshoz sincs elegendő erőd, amikor túlságosan tisztán látsz és ráébredsz, hogy a végső áldozat gesztusa sem vezet sehová, csupán a téged foglyul ejtő némaságot fokozza, amikor szaporább lesz a lélegzeted, a legjobb, ha olvasol valamit. Talán Kafkát. Vagy Trakl-ot. Esetleg a Feljegyzések a holtak házából-t. Vagy a Tao Te Kinget. Néha az Ódát (antik versmértékben), máskor Petőfi Apostolát. Én így fogok ki a kétségbeesésen.

[Agresszió]

Minden agressziót ellenezni kell; visszaverni, elítélni, különben minden újabb alkalommal még hevesebben jelentkeznek. Bármiféle, akár betegességre valló mentséget is keresnének a számára, az egyenlő a törvényesítésével. Aki megteszi, viselje is a következményeit.

[Bolond bölcsesség]

A bolond úgy hiszi, mindig bölcsen ítél. Képtelenek vagyunk ellentmondani neki.

[Kutyaszorító]

Gondolkodni annyi, mint kiszabadulni a kutyaszorítóból. Annak bármilyen fajtájából.

[Szegény Nép Bácsi...]

A vonaton, egy rokonszenves, enyhén becsicscentett, a szokottnál jóval beszédesebb öregúr, valami furcsa gyöngédséggel és huncut mellékszöngével a hangjában, mindegyre gondolatai fura refrénjeként ezt ismételte: „Szegény Nép Bácsi, sokat elvisel ám!” Mozdulatai, kifejezésmódja és arcjátéka, ahogy azt egy üveg vodkával nyomatékosította, Csehov muzsikjaira emlékeztetett. A Csehov uraságéira.

[Te és a világ]

Szakadj el a világtól, biztatnak egyesek. De ez maga a halál – mindaddig, amíg a világon vagy, illetve a részét alkotod; különben lőttek neked. Tragikus kivételek ez alól csak a lelki szegények. Csak nekik nézhető el a közöny, a tudattalanság.

[Ön-bizonyosságok]

Mások egzisztenciájáról ítélni gőg ám a javából, viszont megbocsát-hatatlan, ha éppen a tiéd hagy hidegen. Mindenkinek kijár az ártatlanság vélelme, rajtad kívül; magaddal szemben csakis bizonyosságaid lehetnek.

[Aszkézis]

Másokat nem kell büntetned, magadat nem kell fölmentened. Ez nem paradoxon – az askézis nem ismer semmiféle ellentmondást, csupáncsak belső vívódást. Akkor jön el a békéd, ha a lélek kilép az anyag árnyékából.

[Emberségről]

A törvény kényszerít, a nevelés kötelez rá, hogy ember légy. Az előbbi büntet, az utóbbi megfizet.

[Ami tart és ami nem]

A szeretet változékony és múlandó, a gyűlölet tartós.

[Utak]

A becsületesek hosszú és tekervényes utakon járnak, a szélhámosok a rövidítésen.

[Homokóra]

Ha volna egy homokórám, egészen biztos, hogy nem fordítanám meg, nem tudnám elviselni a szállongó, egyre szállongó homok látványát; mintha életem szivárogná el ennek az eszement századnak a repedésein.

[A kiáltás börtönőre]

Odakint hó van, mínusz húsz fokos fagy, a fűtőtestek hidegek, hallatszík, amint csobog bennük a megdermedt víz, a fagy. Uramisten, egy kiáltás, egy fájdalomüvöltés börtönőre vagyok. A tél pompás, akárha gyermekkoromban, amikor a boldogság, amivel akkor játszadoztam, ma már nem létezik.

[Drog]

A melankólia nem szenvedés, hanem kábszer.

[Gyógyítás]

Sokszor a szavak eredményesebben gyógyítanak egy maroknyi gyógyszernél.

[Saját ritmus]

Nehezebben megy az írás; 20 éves koromban tíz verset is megírtam egy hét alatt. Csakhogy szerettem volna kimunkálni egy sajátos ütemet, egy hangvételt. Azóta megszereztem. Szeretném, ha meglennének azok a verseim is, amiket nem írtam meg húsz éves koromban.

[Készülődés]

Kemény október, acélos, metsző széllel. Úgy készülünk a télre, mintha háborúra. De nem harcosokként, hanem mint lehetséges áldozatok. A katonák zsoldot kapnak mindazért, amit elviselnek, mi nem arra szegődtünk, amit elviselünk.

[Egyen-sírás]

A szavakat arra teremtették, hogy megmentsenek bennünket. A magánytól, a félelemtől, a kétségbeeséstől. Mikor a sírás helyettesíti a szavakat, visszatérünk az egyetemes nyelvhez. Valamennyi nyelven ugyanúgy sírunk, egyértelműen.

[Nagy lélek]

Az ember megbocsát, de nem felejt – ez a nagylelkűség gögje.

[Minden lehet]

Minden, aminek a léte lehetséges – meglesz. Itt, másutt, máskor. Ha másként nem, hát a képzeletünkben. Kellemes dolog azt tudni, hogy a sors felkínálja az ismétlés esélyét, hogy méreteredre készült Prokrusztész ágyba fektet.

[Részvét]

A felebarátai iránti részvéttel az ember némi önsajnálatot is gyakorol.

[Könyveimmel lakom]

Miért vásárolsz könyveket, miért vágysz újabbakra, nem látod, hogy alig férsz tőlük, maholnap kiszorítanak a lakásodból? Elképzelhető, kitől szár-

maznak e szavak. Mit számít az, ha kiszorítanak, a fontos az, hogy biztos helyük legyen, válaszoltam. Még egy házban lakom a könyveimmel, és igaz, hogy egyre szűkebb a helyem, de még mindig annyi, amennyi éppen kell.

[Hollók és gombák]

Egy legelőn hollókat láttam, amint a gombát csemegézték. Vagy csak a bennük lévő nyüveket?

[Békadal]

Egy béka felmászott
a kútvízbeli holdra
s úgy dalol.

1980–1989

Forrás: Arta de a evita necazul / A bajkerülés művészete. Ed. Ardealul, 2014. [Lírai napló. Válogatta és fordította Cseke Gábor]

Cseke Gábor: Barátom, Kocsis Francisko

Testvérem lehetne, akár éppen öcsém, de jó oka van annak, hogy leginkább barátomnak nevezzem. Mert az élet megtanított arra, hogy a vérségi kapcsolat kötelezi ugyan az embert, de nagyon sokszor ezt semmibe veszik. A barátság, ha valódi és kölcsönös, jobban állja az idők erózióját.

Akkor hát – barátom, Kocsis Francisko 2015. január 18-án volt éppen hatvan esztendő, ám felköszönteni az alábbi szöveggel (Székelyföld, 2015/1. szám) nem csak az illendőség késztetett, hanem az a szilárd meggyőződés, hogy a barátom értékteremtő teljesítményéről, sokoldalúságáról minél szélesebb körben érdemes megemlékezni.

Közel tíz esztendeje tudunk egymásról – múltnak ugyan nem sok, tartalmasságában viszont gazdag, gyümölcsöző idő ez. Valószínűleg, ugyanaz a kíváncsiság hajtott mindkettőnket a másik megismerésében és elfogadásában, mivel többszörösen tapasztalhattuk: másság-befogadó törekvéseink őszinték, belső indításúak, hitelesek és hosszú távra szólóak.

2013 végén megjelent, Prietenii apropiati. Lecturi empatice – ‘Közeli barátok. Empatikus olvasmányok’ (Editura Ardealul) című tanulmánygyűjteményét forgatva akár a tartalomjegyzékben is tetten érhető az a természetesség, ahogyan a román és a magyar kultúra átjáróiban meghordozza az olvasót. Román költőportréi között teljesen magától értetődő helye van például Szöcs Géának is, akinek az Al-legóriás ember (Irodalmi Jelen Könyvek, 2003) című versgyűjteménye – amit ráadásul nem is maga a szerző, hanem fiatalabb kortársa, Orbán János Dénes állított össze, Szöcs korábban bevallott szándékától eltérően, aki 1992-ben megjelent kötetében (A vendégszerető, avagy Szindbád Marienbadban) látványosan vett búcsút a líra műfajától. A 2003-as gyűjtemény viszont éppen arról győzte meg Kocsist, a kritikust, hogy a maga nemében a Szöcs-féle költői játékoság Szilágyi Domokoshoz képest is gyökeresen új szemléletet jelez az erdélyi magyar költészetben; a tragikus, súlyos felhangokat a gúnyos többértelműségek, a szövegek többretegűsége, fű alatti üzenetei váltják fel, s ilyen értelemben a szerzői búcsú a versírástól inkább pózként hat, semmint egy kísérlet feladásaként. Elemzésében Kocsis Francisko úgy fordul a román olvasóhoz, mint akiről eleve feltételezi, hogy otthonos a kortárs magyar költészet berkeiben is, de mert tudatában van annak, hogy ilyesmit hinni

illúzió lenne, úgy kanyarítja érvelését, hogy állításai mellé a beavatáshoz szükséges minimális tény- és érvanyagot is szolgáltatassa.

Kocsis magyar irodalmi olvasmányélményei nem egyszerű impressziók, még kevésbé ötletszerű széljegyzetek: legtöbbször azokról ír, akiket fordít is, akik szellemi műhelyébe bizalmas bejárása is volt már. Esszéiben vallja meg „szerelmét” Ady egyedülálló kötettsége iránt, de Szilágyi Domokos zsenijének és tragikus sorsának is árnyalt figyelmet szentel. A magyar irodalom értőjeként elemzi s ítéli meg, bátor kritikai vértetben Nicolae Balotă rendkívüli szellemi teljesítményét, amit a Scriitori maghiari din Transilvania 1920-1980 – ‘Erdélyi magyar írók 1920-1980’ című könyve a román szellemi élet egyik kulcsfontosságú kútfője jelentett a kölcsönös megismerés szempontjából, s amelynek szakmai eredményeit maga is igyekezett a magyar irodalmi jelenségek közvetítése során érvényesíteni.

Nem tekinthető véletlennek, hogy Kocsis Francisko prózai olvasmányai közül kiemelkedik az ízig-vérig erdélyi gyökerű Radu Țuculescu, akinek emlékezetes, mélységesen poétikus és erdélyiségében utánozhatatlanul eredeti regénye, a Povestirile mameibătrâne – ‘Öreganyó meséi’. (Editura Cartea Românească, 2006) nem csupán a mai transzszilván falura jellemző, hiteles együttélési metszetet nyújt, hanem az elkerülhetetlen közös pusztulásban megnyilvánuló egybefonódást is érzékletesen ábrázolja. Ezt az értékspecifikumot igazából Kocsis képes a leginkább értékelni, már csak azért is, mert földrajzi-etnológiai-történelmi gyökerei hasonló közegből sarjadtak. Onnan jön, ahol az együttélés, az egymásra figyelés és a sorsok egybejátszása köznapi törvényszerűség, gyakorlat.

Születésnap kiöszöntő sorokhoz kötelezően hozzátartozik elárulni a születés helyét is. Ami nem más, mint a Marosludashoz közeli pár száz lakosú Csekelaka (Cintos község), amit a benne élők román öntudata is készségesen elfogadott Cecălacának, s amelynek színes világában természetesen helye van a Kocsis családnak is, akiről a költő így vallott egy interjúban: „Hármas eredetű: magyar, román és tót. Valamikor régen dédnagyapám még tudott tótul, nagyapám már alig, apám viszont már magyarul beszélt. Anyám ágán pedig román származású vagyok. Háromféle vér kering bennem...” (Európai Utas, 2007/3-4. szám)

Ez a fajta hármas vétetés nem rendkívüli mifelénk, Erdélyben, s talán még a Kárpát-medencében sem. A sorsok és a vérvonalak elvegyülése, összefonódása számos esetben marad rejtve, hiszen az életünk nem azzal telik el, hogy múltba vesző családfákat rekonstruáljunk és retusálgassunk; viszont nem lepődünk meg, ha kiderül, hogy az együttélés valóságából a saját mikrovilágunkra is vetül valamennyi kézzelfogható tanulság. Kocsis

Francisko úgy viszonyult a rá hagyományozott másságokhoz, hogy kíváncsi és türelmes befogadójává vált környezete kultúrájának. Fentebb idézett interjút például ekként zárja: „Olvasom a verseket, és szinte azonnal megszületik a fejemben a fordítás. Magyarul olvasom, de románul értem Adyt. Biztosan a sokféle vér, amely bennem kavarg, segített hozzá ehhez a képességhez.”

Két kultúra kapujában

A költőt és műfordítót tehát tudatosan foglalkoztatja alkotó munkájának belső motívumrendszere, s anélkül, hogy megtagadná mai, végső identitását, gyümölcsözően építi bele mindennapi tevékenységébe a távolabbi kultúrákat keresztül-kasul beutazó természetes kalandvágát. 2008-ban, amikor első nagyobb interjút készítettem vele, így vélekedett erről:

„Mindenképpen kiváltságosnak érzem magam, amiért a sors úgy hozta, hogy két kaput nyitott meg előttem, lehetővé téve két kultúra megismerését, elsajátítását, összehasonlítását, amelynek során gazdaggá lettem. Persze, ezt a vagyont nem kis erőfeszítéssel szereztem meg, de annál édesebb a gyümölcse... A két nyelvet egyszerre tanultam, az alapot gyerekkoromban szereztem, de tanulmányaimat román nyelven végeztem, s magyar szókincsem megmaradt elemi szinten. Ezt igyekeztem bepótolni Marosvásárhelyre kerülve, ahol szembetaláltam magam egy csodálatos könyvtárral, könyvesboltokkal, ezekben pedig számomra ismeretlen magyar írók nevével találkoztam. Habár kis vidéki iskolából kerültem ki, s a román kultúra terén is jócskán volt behozni valóm, valami ellenállhatatlan érdeklődés folytán magyarul is elkezdtem olvasni. Nagyon nehezek voltak az első szövegek, szótárhoz kellett folyamodnom, de megveszekedett csökönyösséggel folytattam. Barátságot kötöttem egy magyar költő-süvölvénnyel – később nem bizonyított, habár tehetséges volt –, ő volt első és egyetlen kalauzom, később már az irodalomtörténészekre bíztam magam.”

Ettől azonban még nem lesz törvényszerűen műfordító – s ráadásul nem is akármilyen! – az emberből. Ahhoz Kocsis esetében is szükség volt egy személyes közjátékra, egy kihívásra, valamilyen indítékra. Erre így emlékszik: „1975-ben már rendszeres kávéházi látogató voltam. A vásárhelyi főtér egy kellemes és tágas cukrászdájába járt akkoriban Romulus Guga, Dan Culcer meg a többi, az én szememben befutott író és művész. Tudor Baltes költő is közéjük tartozott, örökké ugyanabban a sarokban ült, keményen cigaret-

tázott, olvasott, jegyzetelt és fordított. Egyik nap a szomszédos asztal mellett találtam helyet, s mert mindig és mindenhol olvastam, elővettem egy könyvet és belemerültem. Egy idő után Baltes idegesen összegyúrta maga előtt a lapot, és egy költői tirádával elnyomta a cigarettát. Elég szavaiból ennyit idézni: „... mama mă-sii”... Felnéztem és összemosolyogtunk. Intett, üljek át az asztalához, bemutatkoztunk és elmondta, mi bosszantotta fel. A Vatrának készített egy csokrot Szöcs Kálmán verseiből, és sehogy sem találta azt a hangot, mely visszautalna az eredetire. Elmondtam neki, hogy versírással próbálkozom, meg hogy beszélek magyarul. „Na, ez jó. És mit fordítottál?”. Semmit, erre nem is gondoltam. „Akkor mi a fenéért tudsz magyarul? Figyelj csak, hogy hangzik ez?” – és olvasni kezdte egyik fordítását. „Nem elég, hogy elolvasod a másik nyelven, a tieden is meg kell kószolni. Akkor jó, ha így is szép”. Ettől kezdve rendszeresen találkoztunk, általa ismertem meg számos tehetséges fiatal költőt, belőlük állt össze a későbbi vásárhelyi csoport... Egy másik napon – máig bánom, hogy nem jegyeztem fel az időpontot –, amikor találkoztam vele a kávéházban, egy nővel és egy nem túl jó bőrben lévő, középkorú férfival ült ott. „Szisz” – mutatkozott be a férfi. Akkor még nem tudtam semmit róla. Szisz ideges volt, türelmetlen, hirtelen felállt és távozott. Puiu megjegyezte: micsoda fantasztikus költő ez a Szisz, sajnálhatod, hogy nem olvastad... Másnap a könyvtárból minden fellelhető könyvét kikölcsönöztem. Életem egyik első revelációja volt. Lefordítottam a Mozartot, és szaladtam megmutatni Puiunak. „Hát jó, de...”, és elkezdte aláhúzni, ami nem jó, vagyis majdnem mindent. Visszapillantva: valóban nem volt valami kitűnő az a fordítás, de minden ott dőlt el.”

Románul tolmácsolt magyar szerzők Kocsis-féle lajstroma

Azóta eltelt legalább négy évtized. Kocsis Francisko mögött saját vers- és prózai kötetek, továbbá akár alapműveknek is tekinthető, antológiákba szerkesztett vagy számos lapban közölt műfordítások egész sora áll – a természetes kíváncsiság, a barátság és a fordítói érdeklődés okán alkalmam volt szinte valamennyit olvasni, áttanulmányozni. A lefordított magyar szerzők lajstroma önmagában is lenyűgöző – egy ilyen kivételes, ünnepi pillanat jó alkalom arra, hogy az egésznet teljességében közzétegyük. Íme: Ady Endre, Áprily Lajos, Balási András, Balázs Imre József, Balogh Tamás, Bartha Sándor, Beszédes István, Borcsa János, Bordás Sándor, Boross F. László, Bozsik Péter, Bródy János, Cseke Gábor, Csernovits

Samuel, Csonka Zoltán, Darvas László, Demény Péter, Déry Tibor, Dézsi Zoltán, Dsida Jenő, Farkas Árpád, Fekete Vince, Forbáth Imre, Gángoly Attila, Grecsó Krisztián, Gyergyai Albert, György Mátyás, Hász Róbert, Hatvani Pál, Háy János, Illyés Gyula, Jánosházy György, Jász Attila, József Attila, Káli István, Kállai Ernő, Kányádi Sándor, Kassák Lajos, Kincses Elemér, Király László, Kolozsi László, Kontra Ferenc, Kovács András Ferenc, Kovács Kálmán, Kudlák Lajos, László Noémi, Lászlóffy Aladár, Lengyel József, Lövétei Lázár László, Mácza János, Markó Béla, Mátyás Péter, Méliusz József, Mirnics Gyula, Moholy-Nagy László, Nagy Pál, Orbán János, Orbán János Dénes, Orbán Ottó, Orcsik Rolánd, Petri György, Radnóti Miklós, Reiter Róbert, Reményik Sándor, Sánta Pál, Sántha Attila, Schein Gábor, Sütő András, Szabó Lőrinc, Szabó Róbert Csaba, Szálinger Balázs, Szántó T. Gábor, Szathmári István, Székely János, Szilágyi Domokos, Szöcs Géza, Szöcs Kálmán, Szörényi Levente, Térey János, Tompa László, Tóth István, Újvári Erzs, Ungvári Zrínyi Ildikó, Vermes Ferenc, Vörös István.

(Kocsis szerint a lista még így sem teljes, de hát ezután is még egyre alakulni fog... nyilván: bővülni...)

Névsorról lévén szó, ne felejtjük, hogy az – a mennyiségtől eltérően – nem foglalja magába automatikusan a minőség ismervét is. A fordítások hiteléről, irodalmi értékéről, általában a fordító beleérző képességéről mi magunknak kell meggyőződünk, méghozzá Kocsis Francisko művészi tolmácsoló munkájának megismerésével, felbecsülésével. Mint műfordítónak, van néhány tagadhatatlan csúcsteljesítménye, amelyek igaz, hogy egyelőre inkább csak hagyományos szöveghordozókon (papírkiadásban) terjedtek, s elérhetőségük is jobbára könyvtárfüggő, de minden bizonnyal megszólítják majd az utókort is.

Az antológiák

Első figyelemre méltó fordításgyűjteménye 2006-ban jelent meg (Efectul admirației. Poeți maghiari din Transilvania. O antologie de Kocsis Francisko – ‘A csodálat hatása. Erdélyi magyar költők. Kocsis Francisko antológiája’), amelyet a fordító mellett az értő szerkesztő- és költőtárs, a Párizsban élő Dan Culcer látott el beajánló tanulmánnyal. Mind a Culcer-, mind a Kocsis-féle bevezetők jóval többek egyszerű udvariassági gesztusoknál: úgy vezetik be az olvasót az erdélyi magyar költészet értékvilágába és problémakörébe, hogy az beavatásnak is megfelel, miközben

az avatotthoz is van eligazító szava. Ezt a fajta tájékozódó közvetítést azok a miniatűr, tartalmas életrajzi-bibliográfiai jegyzetek látják el, melyek egy-egy költő verscsokrát „felkonferálják”. Egyik nagy érdeme e válogatásnak, hogy merészen beviszi például a román irodalmi köztudatba Ady Endre erdélyiségének a magyar irodalomszemléletben sem egyértelműen meghonosodott, ám tényekkel bizonyítható gondolatát, s ezzel némileg az erdélyi költészet „másságát” is indokoltan teszi a helyére a globális magyar irodalom vonatkozásában. Ugyanakkor az Adytól Kovács András Ferencig terjedő, nem túlzottan népes, de elismert pilléreken nyugvó költői vonulat nemcsak átfog egy zaklatott, ám kiteljesedésében folytonosságát kereső irodalmi szellemiséget, hanem a felbecsülhető értékek legjavából válogat – anélkül, hogy föladná saját fordítói szempontjait. Kocsis antológiájának köszönhetjük – egyebek mellett –, hogy Reményik Sándor költői életművéhez a román olvasó immáron nem ideologikus előítéletekkel közeledhet, hanem az erdélyi magyarság sorsáért aggódóan felelős alkotó munkáiból ismerhet saját nemzeti szorongásaira is.

Két évre *A csodálat hatása...* megjelenése után látott napvilágot Kocsis Francisko újabb nagyszabású műfordítói vállalkozása (*Avangarda maghiară în texte și portrete – ‘A magyar avantgárd – szövegekben és portrékban’*. Editura Ardealul, 2008), ezt gyakorlatilag kiegészíti azt a 2009-ben Temesváron megjelent Balázs Imre József-féle monográfiát (*Avangarda în literatura maghiară din România – ‘Az avantgárd a romániai magyar irodalomban’*. Editura Bastion), mely addig kevésbé ismert, a huszadik századi modernizmus meggyökereztetése oldaláról hozza közel a román közönséghez a magyar irodalom egy korszakteremtő vonulatát. Kocsis különös érdeklődését az avantgárd iránt számomra érthetővé tette az az irodalomtörténeti tény, hogy a román irodalom nem egy kimagasló személyisége (Tristan Tzara, Ionesco, Urmuz, Ion Vinea, Geo Bogza stb.) ugyanolyan iskolát teremtő vezérszerepet játszott az avantgárd elmélet gyakorlatba ültetésében, akár a magyar szellemi életben Kassák Lajos, Moholyi Nagy László, Uitz Béla, Reiter Róbert, Radnóti Miklós, Máttis Teutch János stb. Mi vezette a huszadik század első felének jeles művészeit egy látszólag bomlott, minden logikával és ismert esztétikai kánonnal szakító, távolról sem olvasó- és közönségbarát alkotói stílus érvényesítésére, amivel nem csupán a polgárpukkasztás célját érik el, de szép számú híveket és követőket is szereznek? – a válogatás reflektorszerűen ennek a kérdésnek a megválaszolását tűzte maga elé.

Kocsis Francisko előtt két út állhatott: vagy egyszerűen csak lefordít egy, a magyar avantgárd jelenségét boncolgató korszerű munkát – mint amilyen a Balázs Imre Józsefé, s ezzel is tesz egy becsületes téglát az eddigi építményre, vagy a román olvasó asztalára helyez egy olyan szöveggyűjteményt, amely tartalmazza mindazokat az alapszövegeket, illetve azon művészi életművek keresztmetszetét, melyek nem csupán példázzák, hanem magyarázzák és alakítják is az alkotói elmélet gyakorlatát. Kocsis Francisko a lehetőség szerinti nehezebb utat választotta: egyrészt, műfordítóként olyan szerteágazó és egymástól gyökeresen különböző alkotások és szövegek újrateremtésére vállalkozott, amelyek eredetiségükben is kellően enigmatikusak, nehezen felfejthetők, nem szokványos módon kódoltak, ugyanakkor nem csupán egyszeri stilisztikai mutatványok, hanem jellegzetes szeletek egy-egy alkotó életművéből, ugyanakkor e sziszifuszi munka árnyékában a vagy-vagy helyett az is-is megoldást választva, rekord idő alatt lefordította Balázs Imre József könyvét is. Így aztán a két, egymást kiegészítő és generáló könyv szinte egyszerre került tető alá, Kocsis Francisko pedig meghatározta teljesítménye jelentőségét. A két mű, kitűnően párosulva a magyar formabontók műveivel, jókora szakaszt fed le a huszadik századi magyar irodalom megismertetéséből, értelmezéséből és a rokon törekvések párhuzamba állításából.

József Attila a láthatáron

Emlékszem, milyen kellemes meglepetés ért, amikor Kocsis 2012-ben elküldte hozzám József Attila Tiszta szívvel című versének általa készített fordítását, amit még azon melegében közzé is tettem a világhálón. A kísérőlevélből kiderült: 2012 nyarát és őszét a költő gyakorlatilag József Attilának és költészetének szentelte, s egyáltalán nem zavarta annak a tudata, hogy évekkel korábban Paul Drumaru már letett az asztalra egy gyűjteményes – és tegyük hozzá: tüneményes – román József Attilát. Érzett magában annyi alkotó- és értelmező erőt, hogy felvegye a versenyt a legjobb teljesítményekkel. Hamarosan egész bő csokor fordítást közölt az általa szerkesztett folyóiratban, s az eléje írt bemutató esszében ekként értékelte a tragikus sorsú költőt: „József Attila életrajza markáns, rendhagyó fordulatokban gazdag, már gyermekkorától kezdve, ami döntően befolyásolja jellemét és érzékenységét. Élete és költészete egy sor folyamatos tapasztalatnak tűnik, élet- és tudáspróbatételnek, amivel személyesen is mindent átél; ő maga alkalmazkodásra képtelen, mert soha sehol nem

érezte „otthon” magát. Meglehet, hogy ez a felkavaró érzélem befolyásolta abban, hogy vakon belevesse magát hol az anarchisták, hol az illegalitásban tevékenykedő kommunista párt táborába, hol meg a lelki labilitásba, az „öntudat éjszakájába”. Minden egyes Kocsis-féle fordítás tulajdonképpen jellemzés, újabb költői bizonylat József Attila költői kiválóságáról. Ne felejtsük azonban: azok, akik Kocsishoz hasonlóan tartósan bensőséges viszonyba kerülnek a józsefattilai költészettel, annak lényegével, könnyen meg is perzselődnek az életmű tüztől, óhatatlanul rajtuk marad a bélyeg és bennük a sóvárgás a magyar költőóriás teljességigényének legalább a megközelítésére.

Lévén magam is javíthatatlan József Attila-rajongó, fontosnak tartottam, hogy e fordítások minél szélesebb körben ismertekké váljanak, ezért vettem rá a fordítót, osztanánk meg őket a Magyar Elektronikus Könyvtár révén gyakorlatilag az egész világgal. Így született meg az a kétnyelvű József Attila-válogatás, amelyet most, e kiemelt születésnap ürügyén kiemelten is az olvasók figyelmébe ajánlok.

Kocsis – a költő

Bármennyire hasznos és nélkülözhetetlen feladatot tölt be Kocsis Francisko a magyar irodalom román nyelvű értelmezésében, ne felejtkezzünk meg róla, hogy mindenek előtt költővel van dolgunk, akinek egyéni hangja egyre tisztábban ismerszik föl pályatársaié közül. Igaz, hogy 2006-ban megjelent egy rövidprózai kötete is (Plimbări cu Freud – ‘Séták Freud oldalán’, Ardealul, 2006), illetve Radu Bălaşsal együtt riportkötetben dolgozta föl a marosvásárhelyi zsidóság – tíz túlélővel készült mélyinterjúval illusztrált – 1944-es deportálásának történetét (360 de zile de teroare – ‘A terror 360 napja’, Cronos, 2003), alapjában véve a líra az, ami önkifejezésének meghatározó közege. Ő maga is elsősorban költőnek tartja magát – olyan alkotónak, aki egyáltalán nincs „elszállva” saját magától, de folyamatosan megkínlódik a versért és vallja, hogy „az alkotó tevékenység ideje, nem egyforma mindenki számára, és ez az egyetlen, amiért érdemes élni. Csakhogy oly rövid szakaszokból tevődik össze, hogy a legagyafűrtabb matematikai képleteket alkalmazva sem tennének ki egy esztendőnél többet az életünkből, esetleg valamivel többet is, de egyenlő sose lehetne egy felnőtt ember életkorával.” Így aztán be kell érnie azzal az „esztendőnyi nyüggyel” az életéből, amit a versírás – becslése szerint – gyakorlatilag kitesz a költő mindennapjaiban.

Két-három évente megjelenő köteteiben a gondolatiság egyre rafináltabb magaslatait ostromolja ez az alkatilag is filozofikus költő. Következétesen nyomon követve költői útját, mára sikerült magyar nyelven egy sokoldalú, különböző alkotói korszakait árnyaltan mutató Kocsis Franciskót tennem az olvasó asztalára A Magyar Elektronikus Könyvtárban található, szabadon letölthető kétnyelvű gyűjtemény (Muzica noptilor – ‘Éjszakák zenéje’. Válogatott versek, 2012) gyakorlatilag átfogja a költő eddig megjelent valamennyi kötetét, s ismerteti azt a 2007-es rendhagyó költői kalandot is – amikor először magyarul írta meg a versét, majd később vetette papírra annak román változatát –, amiről a kötet élén álló interjúban a következőképpen vall:

„Emlékszem arra a minden szempontból kivételes pillanatra, elsősorban azért, mivel a szöveg az én második nyelvemen született meg, majd az azutáni kettős gesztus miatt is. Mivel csak nagy ritkán történik ilyesmi az emberrel, hát még velem, aki emlékezetében szövegeket hordoz; a szöveg volt az, ami arra készítetett, hogy azon nyomban leírjam, akárha diktálás után tenném, meg se fordult a fejemben, milyen nyelven írok, csak amikor már megesett a dolog, akkor tértem magamhoz, a tudatosodás pedig kiváltotta a fordítást, majd az újraírást, mintha csak azt kerestem volna, hogy visszanyerjem megszokott, a számomra kényelmes egyensúlyt. Emlékszem, azon melegében küldtem el neked a verset, mindjárt megírásának reggelén, te pedig nagylelkűen kiigazítottad stiláris tétovaságaimat. De azt is meg kell vallanom, nem is tudom, mely alkalommal említettem neked, hogy nem ez volt az első hasonló próbálkozásom, már régebben is írtam néhány verset egyenesen magyar nyelven, igaz, hogy nagy időközönként történt mindez, s úgy tudom, kettő meg is jelent a Látó folyóiratban. Demény Péterrel beszélgetve, aki eleve románul írta meg egy verscsokrát, amit aztán a Vatrában is közöltünk, azt ígértem neki, hogy egy szép napon fogom magam és összegyűjtöm valamennyi magyarul írt versemet, hátha lehet velük kezdeni valamit. Ennyit az én kétnyelvűségemről. Mivel ezúttal szintén valamiféle „szerelemről”, „kalandozásról” van szó, akár „kiruccanásnak” is nevezhetjük ezt a váratlan közjátékot, aminek a nyomán valami rendkívüli elégtétel és borongós hangulat fogott el, az újrázás vágyával együtt.”

Sokoldalú, széles kitekintésű, nyitott és előítélet mentes embert, gondolkodót és alkotót ismertem meg Kocsis Franciskóban, aki az évek teltevel – a jó borhoz hasonlóan – egyre csak nemesedett, s úgy tűnik, a továbbiakban újabb bőséges termést ígér, mindannyiunk örömére.

Kocsis Francisko 1955-ben született Csekelakán (Maros megye), a marosvásárhelyi Vatra folyóirat főszerkesztő helyettese (2014-ig), a Târnava folyóirat szerkesztője. Költő, prózaíró és műfordító egy személyben. Korábban, néhány évig a kolozsvári Dacia kiadó szerkesztője.

Verseskötetei: *Umbrela profetului* ('A próféta esernyője', Tavis, 1998); *Oceanul interior* ('Belső óceán', Ardealul, 2000); *Codul de bare* ('Vonalkód', Junimea, 2002); *Alteritate de duminică* ('Vasárnap másság', Ardealul, 2004); *Ceva trece pe-aproape* ('Valami közel jár', Ardealul, 2009), *Melancolii sub forma continuată* ('Kísértő búbánat', Ardealul, 2012), *Arta de a evita necazul* ('A bajkerülés művészete', Ardealul, 2014), *Oțet de furnici* ('Hangyasav', Ardealul, 2016). Kiemelkedő műfordítói teljesítménye is: *Efectul admirației* ('A csodálat hatása', Ardealul, 2006) c. fordítás antológiája az erdélyi magyar költészetből; *Avangarda maghiară în texte și portrete* ('A magyar avantgárd – szövegek és portrék', Ardealul, 2008) c. antológiája és Balázs Imre József *Az avantgárd a romániai magyar irodalomban* (*Avangarda în literatura maghiară din România*, Bastion, 2009) c. monográfiája. Válogatott verseinek kétnyelvű kötete (*Muzica nopților / Éjszakák zenéje*) elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtárban.